

GARANTAREA LIBERTĂȚILOR PUBLICE ÎN ROMÂNIA

CONSIDERAȚII PE MARGINEA UNEI ANCHETE SOCIOLOGICE

MARIA MOLDOVEANU

1. Oportunitatea studierii libertăților publice

1.1. Scop și obiective. În ultimii ani, problema libertăților publice în România a fost deseori abordată, atât la nivelul structurilor oficiale, cât și la nivelul societății civile. Presa a semnalat unele progrese și neîmpliniri, forurile internaționale care monitorizează procesul de liberalizare economică și democratizare a societății românești - de asemenea. Garantarea libertăților publice, care a fost lait-motivul și, după unii, pretextul evenimentelor din decembrie '89, continuă să dețină pentru o bună parte dintre cetățenii României poziția centrală în sistemul aspirațiilor lor.

Spre deosebire de **libertate** - înțeleasă ca drept fundamental al omului de a hotărî el însuși asupra vieții sale - libertățile publice au un caracter non-individual. Pentru a se manifesta, ele au nevoie de anumite condiții economice, politice, sociale și culturale.

În țara noastră, ca și în celelalte țări est-europene, nu există studii sistematice asupra libertăților publice. Cercetarea pe care a întreprins-o Institutul de Cercetare a Calității Vieții, în anul 1995, a avut ca scop înregistrarea opiniei diverselor categorii de populație despre garantarea libertăților în societatea românească și despre instituțiile abilitate să le promoveze.

În acest sens, ne-am propus:

- analiza *semnificațiilor* pe care le au libertățile publice pentru diverse categorii de subiecți, raportarea accepțiunilor consemnate de ei la definițiile consemnate în dicționare și alte lucrări de referință pentru a constata obiectivitatea percepțiilor individuale;

- înregistrarea aprecierii subiecților despre *condițiile* reale de exercitare a libertăților publice și despre *factorii sociali* care limitează anumite libertăți;

- estimarea percepției individuale, a măsurii în care indivizii beneficiază efectiv de libertățile publice garantate de lege. Pentru aceasta am utilizat indicatori care exprimă: ponderea estimărilor pozitive - "în mare măsură", ponderea estimărilor de nivel mediu - "în măsură potrivită" și ponderea estimărilor negative -

"în mică măsură și deloc";

- cunoașterea rolului instituțiilor care au competențe exprese în promovarea libertăților publice, așa cum este perceput acest rol de către subiecți;

- studierea nevoilor și așteptărilor populației în domeniul educației despre libertățile publice;

- identificarea reperelor valorice ale libertăților publice; ierarhizarea valorilor care participă la realizarea idealului de libertate al indivizilor.

1.2. Metode și tehnici de cercetare. Metoda analizei documentare. Au fost studiate documente de referință elaborate de organisme internaționale și instituții naționale care au responsabilități în domeniu, materiale de presă, declarații ale unor lideri politici și ai societății civile.

Metoda anchetei sociologice: pe bază de interviu și prin chestionarul sociologic.

Chestionarul a cuprins 34 de întrebări. La unele întrebări, prevăzute cu variante de răspuns, s-au solicitat comentarii, precizări, motivația opțiunilor exprimate. Prin **analiza de conținut** toate ideile consemnate s-au structurat în categorii semnificative.

1.3. Populația investigată. Prin interviul sociologic au fost investigați 300 de studenți bucureșteni din învățământul de stat și particular a căror pregătire profesională de economist, jurist, sociolog, asistent social presupune însușirea de bază în acest domeniu.

Eșantionul național (65 subiecți), determinat prin metoda cotelor, este reprezentativ pentru populația adultă din mediul urban sub aspectul vârstei, sexului, ocupației, distribuției în teritoriu¹.

De asemenea eşantionul a cuprins subiecți aparținând principalelor culte religioase din țara noastră dar și atei, precum și subiecți de diverse naționalități: română, germană, maghiară, italiană, evreiască, macedoneană, sârbă, rusă, țigănească.

2. Libertățile publice - precizări conceptuale

Conceptul *libertăți publice* a apărut în anul 1793, în contextul Dreptului pozitiv, cu accepțiunea inițială de **drepturi naturale** ale omului. Cu timpul această accepțiune a fost abandonată, **libertățile publice** fiind identificate în esență cu "marile libertăți", după cum se stipulează și în Constituția franceză din 1946, art.72: "Termenul de libertăți publice cuprinde, independent de libertatea individuală, marile libertăți care, nefiind limitate la individul însuși, se manifestă în afară și

¹ Localitățile în care s-a realizat ancheta de teren: Suceava, Bacău, București, Constanța, Pitești, Brașov, Cluj, Tg.Mureș, Oradea, Timișoara, Drobeta Tr.Severin. Cercetarea a fost realizată de un colectiv alcătuit din: Maria Moldoveanu (coordonator), Adriana Constantin (secretar de temă), Ion Voinea (prelucrare automată a datelor).

comportă acțiunea coparticipanților sau apelul la public; în consecință, intră în această categorie de libertăți publice: libertatea de întrunire, libertatea de asociere și cu ea libertatea sindicală, libertatea presei și într-o manieră generală libertatea de gândire, libertatea de conștiință și a cultelor, libertatea de acces la educație"².

Fără a mai fi asimilate cu drepturile naturale, libertățile publice au continuat să fie definite, atât de juriști cât și de politologi, ca **drepturi** (ale persoanelor particulare) ce presupun o anumită autonomie de acțiune, o anumită sferă de non-constrângere.

Definirea științifică a libertăților publice impune renunțarea la orice tentație de absolutizare a uneia sau alteia din determinațiile lor, cum ar fi, de exemplu, **caracterul non-individual** folosit uneori ca unic criteriu de a le distinge de alte noțiuni. Nu toate libertățile publice au însă un caracter non-individual (e.g. libertatea de a călători în țară și în străinătate) și nu toate raporturile dintre cetățeni situate într-o zonă de non-constrângere (autonomie) sunt libertăți publice (e.g. libertatea de a uza de bunuri și servicii pe care indivizii le pot cumpăra sau închiria).

Încă din deceniul al patrulea al secolului nostru, într-un raport asupra libertăților publice prezentat la Institutul Internațional de Drept Public, se menționa că însuși termenul de "libertate publică" nu fusese clar definit. Ambiguitățile care n-au dispărut nici în zilele noastre, sunt generate, pe de o parte, de numeroasele accepțiuni asociate conceptului de **libertate**; pe de alta, ele țin de înseși raporturile între **libertăți publice-libertate**, **libertăți publice-drepturi** ale omului sau **drepturi civice** etc.

După unele aprecieri, distincțiile de mai sus sunt neproductive și gratuite. Adrian Năstase, de exemplu, include în categoria principalelor **noțiuni subiacente ale libertății**: drepturi ale omului, libertăți fundamentale, drepturi naturale, drepturi fundamentale, drepturi comune (cele nescrise, dezvoltate prin cutume), drepturi ale cetățeanului, îndatoriri ale omului, îndatoriri fundamentale, drepturi ale popoarelor, drepturi ale individului, drepturi universale ș.a. Reunind concepte relativ distincte, Adrian Năstase promovează concepția după care: "libertățile reprezintă tot drepturi" concepție formulată explicit și de către alți specialiști "...formula drepturilor și libertăților fundamentale este incorectă, deoarece libertățile sunt drepturi ale omului"³.

A recunoaște că libertățile publice sunt drepturi fundamentale înseamnă a asigura respectarea lor riguroasă. Aceasta presupune că structurile puterii executive sunt obligate să creeze condiții materiale, economice și sociale care să permită manifestarea reală a libertăților. În lipsa acestor condiții, libertățile sunt formale și iluzorii, iar *Puterea* care nu se străduiește să le facă operaționale este denunțată pentru ipocrizie. Nu putem vorbi de libertățile publice, scria Jean Morange, fără a ne întreba dacă ele sunt efective. Libertățile formulate în documente nu au nici o valoare dacă nu sunt în mod real puse în aplicare de structurile care operează în mediul concret al indivizilor. Din acest punct de vedere, importantă este repartitia

² Colliard C.A., *Libertés publiques*, Paris, P U F, 1970, p. 16.

³ Kelsen H., *The Law of the United Nations*, London, 1951, p. 29.

competențelor în materie de libertăți. În mod normal ele aparțin legiuitorului și administrației. Legiuitorul definește regimul juridic al libertăților, administrația având misiunea să le creeze condiții *sine-qua-non* de manifestare, să le concilieze unele cu altele, să le armonizeze cu interesele de ordin public. Niciodată administrația nu poate lua inițiativa de a suprima o libertate, dimpotrivă, ea trebuie să asigure respectarea legalității.

Din perspectiva legalității, nimeni nu beneficiază de libertate nelimitată, însuși **dreptul indivizilor de a acționa fără constrângere** într-o situație dată, este protejat prin respectarea legalității. Încă în *Declarația drepturilor omului-1789*, art.10, se prevedea: "Nimeni nu poate fi învinuit pentru opiniile sale (...) atât timp cât manifestarea lor nu tulbură ordinea publică stabilită prin lege"⁴. **Libertatea sub controlul legii** și nu libertatea de a face numai ceea ce te mulțumește pe tine reprezintă ideea esențială și condiția însăși de exercitare a libertăților publice. În acest sens, ele sunt compatibile cu acea ordine socială în care **statul de drept** este instituția-cheie și fundamentul vital pentru manifestarea neîngrădită a inițiativei și creativității umane. Într-un stat de drept, nimeni nu este mai presus de lege. Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări. Respectând legea și libertățile indivizilor, statul își va limita propria autoritate.

Uneori, însă, tehnicile juridice nu ajung să asigure o protecție eficace a libertăților. Dimpotrivă, factorii extrajuridici pot avea o influență mult mai puternică. De aceea se consideră că libertățile publice nu sunt respectate decât într-un stat în care există convingerea profundă și răspândită a utilității lor și a valorii lor.

În acest sens, pe lângă fundamentul juridic, au existat și alte **rațiuni** care au stat, în timp, la baza recunoașterii și garantării libertăților publice. Unele sunt de natură filosofică și religioasă, altele de natură politică și economică.

Din perspectivă filosofică libertatea umană nu cunoaște alte limite în afară de necesitatea de a respecta libertatea celorlalți. Această idee exprimă o trăsătură esențială a libertăților publice. Formulată ca atare - "Adevărata libertate presupune respectarea libertății celorlalți" - sau în termeni care să-i potențeze mesajul - "Libertatea constă în a putea să faci ceea ce nu dăunează altuia"⁵ - aserțiunea se regăsește în gândirea filosofilor și juriștilor, a analiștilor contemporani și în documentele internaționale care stipulează drepturile și libertățile fundamentale. În *Declarația drepturilor omului - 1789*, art.14, libertatea era definită ca "posibilitate de a lăsa omului puterea de a face tot ceea ce nu dăunează altuia...", iar în celebra lucrare *On Liberty - 1859*, J.S.Mill sublinia faptul că libertatea nu reprezintă numai dreptul unui individ de a acționa după dorință pentru a-și realiza proiectele sale, ci și realizarea acestui drept de către ceilalți semenii ai lui.

Într-un fel, în contextul investigației, am apreciat că **atitudinea subiecților** față de această condiție de manifestare a libertăților publice este definitorie pentru capacitatea lor de a le respecta și a le susține. În proporție de 67,4% ei și-au exprimat **acordul total** cu ideea că "libertatea presupune a face tot ceea ce nu dăunează

⁴ Morange Jean, *Libertés publiques*, Paris, P U F, 1979, p. 64.

⁵ *Idem*, p. 27.

altuia", în timp ce ponderea celor aflați în **dezacord** este infimă (2,5%). Experiența redusă în exercitarea libertăților publice și, de asemenea, în deprinderea de a trata anumite repere teoretice ale domeniului, explică, după opinia noastră, atitudinea ezitantă a celor care, fie "nu pot aprecia" adevărul aserțiunii (14,2%), fie că sunt numai "parțial de acord" cu ea (15,4%).

3. Situația libertăților publice în țara noastră. Opinia subiecților

În funcție de importanța pe care le-o acordă analiștii tranziției și de frecvența cu care revin în dezbateră publică, am investigat următoarele tipuri de libertăți:

1. libertatea economică
2. libertatea politică
3. libertatea de asociere
4. libertatea de întrunire pașnică
5. libertatea sindicală
6. libertatea de conștiință (religioasă)
7. libertatea de opinie
8. libertatea de exprimare
9. libertatea presei
10. libertatea minorităților de a-și păstra limba și tradițiile culturale
11. libertatea de a învăța
12. libertatea de acces la informație și cultură
13. libertatea de circulație în țară și străinătate
14. "alte libertăți"

Ne-a interesat modul cum definesc subiecții aceste libertăți și mai ales măsura în care consideră ei că sunt garantate în zilele noastre.

Datele reprezentând aprecierile subiecților au fost distribuite într-o scală (diferențială semantică) cu trei trepte - "în mare măsură"; "în măsură potrivită"; "în mică măsură și deloc".

Calculând media aprecierilor înregistrate s-au obținut scoruri semnificative pentru perceperea libertăților publice garantate în mod real.

Tabelul 1

Măsura în care sunt garantate libertățile publice în țara noastră

Tipuri de libertăți	Scoruri
Libertatea minorităților	2,81
Libertatea religioasă	2,73
Libertatea de alegere a formei de învățământ dorite	2,56
Libertatea de creație	2,47
Libertatea politică	2,40
Libertatea de întrunire pașnică	2,37
Libertatea sindicală	2,26
Libertatea de acces la informare și cultură	2,13
Libertatea economică	1,92
Libertatea de opinie	1,77

Cercetarea a evidențiat faptul că atât accepțiunile pe care le dau subiecții libertăților publice, cât și aprecierea garantării lor de către societate sunt dependente de experiența personală, nivelul de pregătire, statutul ocupațional, "așteptările" lor în acest domeniu.

Se consideră, de exemplu, că minorităților "li se garantează în totalitate" *libertatea de a-și păstra limba maternă și tradițiile spirituale*. Opinia este majoritară (77,6%) și aparține în mod egal tuturor vârstelor. Numai cei care "nu știu" dacă minoritățile au această libertate - 7,6% - aparțin primelor două grupe de vârstă.

Solicitați să-și exprime opinia despre *nemulțumirile declarate* ale unor minorități în această privință, subiecții au arătat că "nemulțumirile **nu** sunt ale minorităților, ci ale "liderilor lor", că au "rațiuni ascunse" și exprimă: "manevre politice", "interese electorale", "jocuri politice", că în general sunt: "Nefondate", "artificiale", "false", "incorecte", absurde", "tendențioase", fără a se ignora faptul că există "un punct sensibil pe care nu-l putem ignora". Ele se datorează, după unele aprecieri, "denaturării adevărului", dar și "lipsei de informare", de aceea se impune o informare corectă, complexă și sistematică în domeniul drepturilor și libertăților cetățenești".

Libertatea religioasă este definită de subiecți ca libertate de conștiință, respectiv libertate de credință sau necredință (80,9%) și libertate de manifestare a cultelor (56,2%). În proporții aproximativ egale, unii subiecți se exprimă pentru educație religioasă în școală, alții - împotriva. Studenții subliniază necesitatea independenței religiei față de autoritatea politică considerând că familiei îi revine rolul esențial în modelarea comportamentului religios.

După opinia lor, libertatea religioasă este "cea mai fără limită libertate din primele zile post-decembriste". Dar ea nu trebuie periclitată sub pretextul neîngrădirii credinței. Dimpotrivă, cultele care acționează în mod ilegal, care incită la nesupunere și anarhie, cele periculoase și violente, ar trebui interzise. Ele sunt la fel de nocive pentru libertatea religioasă ca și interzicerea libertății.

Libertatea de a învăța, de a urma școala dorită, este tratată de subiecți în termenii egalității de șanse în materie de educație. Inegalitățile sunt determinate de anumite disparități dintre urban și rural în privința dotării cu resurse umane și materiale a unităților de învățământ. Inegalitățile economice resimțite la nivelul familiilor influențează, de asemenea, interesul claselor de a accede la diverse niveluri de învățământ.

Tabelul 2

Nivelul estimărilor	Mențiuni(%)
În mare măsură	65,3
În măsură potrivită	21,5
În mică măsură și deloc	10,1
Nu răspund	3,1

Libertatea de exprimare este definită de specialiști ca libertate de creație, de libertate a presei, libertate de opinie, libertate de acces la informație și cultură. Este libertatea de a comunica, în scris sau prin viu grai, idei, informații, opinii despre

orice problemă economică, socială, politică; este de preferat în domeniile în care ești competent.

Constituția României garantează libertatea creațiilor de orice fel, în contextul răspunderii civile pentru informația sau pentru creația adusă la cunoștința publică. Subiecții apreciază că *libertatea de creație* este garantată "în mare măsură" (44,3%), "în măsură potrivită" (31,4%), "în mică măsură și deloc" (18,3%). Aprecierile cele mai critice aparțin tinerilor care sunt și ei cei mai interesați să-și manifeste opțiunile creative în diverse domenii. Sigur, nu trebuie să fii tu însuși creator pentru a avea o opinie în această privință, dar nici nu poți formula o apreciere obiectivă dinafara comunităților de creatori. Cu aceste precauții reținem și estimările exprimate.

Libertatea presei nu poate exista decât într-o societate democratică. Regimurile represive nu garantează această libertate. De-a lungul timpului, apărarea libertății și presei a antrenat dispute strânse în plan politic. Important este de a limita presiunea Puterii asupra presei și a garanta furnizarea de informații exacte și obiective.

După opinia studenților, în țara noastră presa este "în general liberă", "nu există cenzură", "se poate scrie despre oricine, orice". Sunt și aprecieri că "presa se află încă sub controlul puterii", în sensul că "există oameni și lucruri de care nu te poți atinge în presă, fără să fii atins". Cei care nu pot aprecia gradul de libertate a presei "nu citesc", "nu cunosc legislația", "nu i-a interesat". Pentru această categorie de subiecți - studenții - procentul necititorilor este destul de ridicat - 26,1%.

Subiecții cuprinși în eșantionul național apreciază, în proporție de 75,0% că **libertatea presei este garantată în țara noastră. Circa o zecime se exprimă negativ**, iar cei care "nu pot aprecia" - 13,7% - nu citesc presa. Ei aparțin, în principal, categoriilor de vârstă cuprinse între 25-45 de ani. Pensionarii citesc presa și, în proporție majoritară, o consideră liberă.

Libertatea presei, ca, în general, libertatea de exprimare, exclude cenzura de orice fel, dar trebuie să respecte anumite limite. Exercițarea acestei libertăți "trebuie să evite abuzul care se referă la defăimare, obscenități, incitare la crimă etc.", abuzuri care urmează a fi sancționate potrivit legii.

Cât de severe pot fi sancțiunile dacă, pe de o parte, legea prevede că: "mijloacele de informare în masă, publice și private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice", dar tot ea stipulează: "Nici o publicație nu poate fi suprimată"⁶?

La nivelul eșantionului nostru, "sunt pentru interzicerea unor publicații" 75,1% dintre subiecți, "nu sunt pentru interzicerea vreunei publicații" (17,6%) și "nu pot aprecia" (7,3%).

După opinia subiecților investigați ar trebui interzise publicațiile:

- care incită la violență 52,0% mențiuni
- care prezintă deformat realitatea 41,9% "
- care lezează moralitatea 35,8% "

⁶ .*. *Dispoziții constituționale privind drepturile omului*, în *Buletin Informativ L.A.D.O.*, nr. 1/ianuarie 1994, p. 142. 143.

- care utilizează un limbaj agresiv 23,5% "

De asemenea ei consideră că *libertatea de opinie* presupune aceleași restricții de *legalitate și de decență a exprimării* ca și libertatea presei. Din totalul răspunsurilor înregistrate, procentul acelor care susțin că libertatea opiniei este garantată "în mare măsură" este de circa 50. Este libertatea de a-ți exprima public opiniile, fără teama de răstălmăciri și fără riscul pierderii libertății, respectând, totodată, opiniile celorlalți.

Libertatea de acces la informație prevede dreptul oricărei persoane, fără vreo deosebire întemeiată pe sex, vârstă, limbă, religie, apartenență la o minoritate națională etc. de a obține orice informație de interes public sau de interes personal, fără a se prejudicia însă măsurile de siguranță națională. În acest sens, "Mijloacele de informare în masă, publice și private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice"⁷. Organizarea serviciilor publice de radio și televiziune și controlul parlamentar asupra lor se reglementează prin lege organică.

Puterii executive, altor structuri instituționale le revin multiple responsabilități în organizarea și asigurarea accesului la informație, inclusiv la sisteme internaționale de date. În țara noastră s-au făcut și se fac numeroase demersuri și/sau investiții în acest domeniu. Unele dintre ele au ajuns la cunoștința opiniei publice, altele nu. Subiecții investigați apreciază numai în proporție de 35,5% că cetățenii României au acces "în mare măsură" la informație și cultură. Sunt mai mulți cei care au optat pentru varianta "în măsură potrivită" - 37,1% - și nu este neglijabil numărul celor care cred că această libertate este garantată "în mică măsură și deloc" - 32%.

Libertatea politică este considerată în mod unanim ca fiind o dimensiune *sine-qua-non* a democrației. Ea desemnează "starea unei persoane care își poate exercita, în limitele permise de lege, drepturile politice și civile în stat"⁸.

Specialiștii apreciază că libertatea politică este "un concept propice de interpretări arbitrare și vulgare, fiind înțeleasă de unii ca o posibilitate de a acționa în societate fără nici un fel de îngrădire, ceea ce nu poate duce decât la dezordine, anarhie, la încălcarea drepturilor altor membri ai societății"⁹. Dicționarele definesc libertatea politică prin *dreptul la vot* și *dreptul de a fi ales*. Alte lucrări adaugă acestor "drepturi electorale" ideea participării active la puterea politică și ideea *asociației politice* legitimate prin scopul "prezervării drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului"¹⁰.

Subiecții cuprinși în eșantionul național definesc **libertatea politică** prin mai multe dimensiuni cărora le acordă o **importanță diferențiată**, în funcție de cultura politică și de experiența fiecăruia dintre ei.

Ordinea rezultată din însumarea răspunsurilor relevă, credem, o mentalitate firească dacă avem în vedere că, pentru cei mai mulți indivizi, ieșirea societății

⁷ *Idem*, p. 142.

⁸ Tămaș Sergiu, *Dicționar politic*. Instituțiile democrației și cultura civică, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 153.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰, Morange Jean, *Op. cit.*, p. 27.

dintr-un sistem totalitar a presupus mai ales dobândirea libertății de gândire și de opinie.

Tabelul nr.3

Conținutul libertăților politice în accepțiunea subiecților investigați

Elemente definitorii	Mențiuni (%)
A avea opinii politice proprii	75,0
A alege și/sau a fi ales în funcții politice	29,4
A adera la o doctrină politică	25,2
A fi membru al unei organizații politice	20,6
A participa la întruniri cu caracter politic	15,6
Alte sensuri	2,2

Și opiniile despre garantarea libertății politice în țara noastră sunt diferite. Estimările pozitive au înregistrat 57,7% mențiuni, cele de nivel mediu - 25,2%, estimările negative - 12,3%, în timp ce 4,8% dintre subiecți nu au opinii în această privință.

Strâns legate de libertatea politică și, după unii, derivând din ea, sunt *libertatea de asociere și libertatea de întrunire pașnică* unele texte le tratează împreună (e.g. *Convenția pentru Apărarea Drepturilor și a Libertăților Fundamentale*). Dictionarele le tratează distinct, dar într-o semnificativă proximitate.

Definițiile lui C.A.Colliard sunt mai didactice, atât când se referă la **libertatea de asociere**, ca o "convenție prin care două sau mai multe persoane pun în comun, (...) cunoștințele și activitățile lor, în scopul de a împărți beneficiile", cât și atunci când prezintă **libertatea de întrunire** ca pe o "reuniune de grup destinat schimbului de idei și apărării unor interese"¹¹.

În proporție de 70,3% subiecții investigați apreciază că în România, libertatea de asociere este garantată. Majoritatea sunt intelectuali, pensionari, liberi întreprinzători. Cam o pătrime din eșantion "nu știe" în ce măsură este garantată această libertate.

Asociațiile au, de regulă, personalitate juridică, utilitate publică recunoscută, au statut de funcționare și regulamente ce stipulează scopurile fondatorilor și modul lor de raportare la celelalte structuri; nu cunosc alte limite decât respectarea legalității - în speță a ordinii publice. Numai o cauză ilicită, ce contravine legilor sau bunelor moravuri, poate determina disoluția lor. Și subiecții pe care i-am investigat s-au pronunțat asupra condițiilor în care activitatea unor asociații ar trebui suspendată. Le redăm în ordine descrescândă a mențiunilor.

Tabelul 4

Condiții în care ar trebui suspendate unele asociații

Condiții	Mențiuni (%)
Când pun în pericol securitatea țării	67,2
Când amenință ordinea publică	58,9
Când lezează bunele moravuri	40,4
Nu poate aprecia	14,3
În alte condiții speciale	3,1
Nu trebuie suspendate niciodată	2,5

¹¹ Colliard C.A., *Op. cit.*, p. 544, 572.

În esență, opinia subiecților corespunde cu punctul de vedere al specialiștilor în materie. De exemplu, *Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* stipulează că restricțiile la libertatea de asociere și de întrunire pașnică sunt necesare pentru securitatea națională, siguranța publică, apărarea ordinii, prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei ori pentru protecția drepturilor și libertăților altei persoane¹².

Similitudinea dintre opinia subiecților și considerațiile specialiștilor se poate constata și în legătură cu **libertatea sindicală**. Unii autori o situează în spațiul problematic al libertăților economice, alții o includ în categoria libertăților de asociere, în sensul că sindicatele sunt tot asociații.

În cadrul anchetei noastre subiecții apreciază în proporție egală (51,0%) că cetățenii României beneficiază "în mare măsură" atât de *libertatea sindicală*, cât și de *libertatea de a se întruni pașnic*. Diferența de scor, respectiv 2,26 pentru libertatea sindicală și 2,37 pentru libertatea de întrunire, este dată de estimările de nivel mediu și de cele negative.

Una din libertățile cucerite din primele zile de după decembrie '89 a fost *libertatea de a circula în străinătate*. Anularea restricțiilor statului totalitar a permis cetățenilor români să beneficieze de înlesnirile stipulate în noile reglementări: "Dreptul la libera circulație în țară și în străinătate este completat cu libertatea de a emigra, și de a reveni în țară, de a-și stabili domiciliul sau reședința după dorință sau interese"¹³.

Pe parcursul tranziției, însă, situația s-a mai modificat. Subiecții investigați de noi consideră numai în proporție de 60,2% că cetățenii României beneficiază de libertatea de circulație, în timp ce aproximativ 30% răspund negativ.

Răspunsurile depind atât de experiența proprie a subiecților, cât și de informațiile de care dispun. Îndeosebi călătoriile în Occident sunt din ce în ce mai dificile, din multe motive: neacordarea vizei/acordarea diferențiată; restricții impuse de unele țări; atitudinea consulatelor față de turiștii români; condiții vamale dificile; nivelul taxelor de frontieră; costurile transportului etc.

Libertatea economică este definită în unele lucrări ca drept la proprietate și/sau dreptul indivizilor de a-și apropria roadele muncii lor și a le utiliza pentru nevoile de consum individual sau investindu-le într-o afacere.

Libertatea economică a generat, în timp, numeroase controverse. După unele interpretări, ea coincide cu alte tipuri de libertăți, după altele, afirmarea libertății economice le diminuează sau chiar le anulează (e.g.: libertatea de acces la cultură, libertatea de circulație etc.). Această idee este susținută și de studenții investigați de noi care apreciază că, în lipsa unor reglementări care să armonizeze interesele indivizilor, libertatea economică anulează libertatea persoanei. După opinia lor, libertatea economică influențează nemijlocit libertatea de exprimare, influențele fiind reciproce. Libertatea presei, ca manifestare a libertății de exprimare și de acces la informație, este indisolubil legată de cea economică. Informația este elementul de

¹² .*. *Declarația universală a drepturilor omului*, în *Drepturile omului în lumea contemporană*, București, Editura Politică, 1983, p. 31-32.

¹³ .*. *Dispoziții constituționale privind drepturile omului*, în *Buletin Informativ L.A.D.O.*, nr.1/ianuarie 1994, art. 25 (1,2).

legătură. Dacă presa e liberă, informația economică circulă neîngrădită - presa liberă fiind un "barometru al libertății economice". La rândul ei, libertatea economică ajută presa să rămână independentă și echidistantă.

În general, definițiile date de studenți libertății economice accentuează nevoia de legi/norme care să reglementeze activitatea agenților economici, încurajându-i și susținându-i pe unii, ponderându-i și limitându-i pe cei care tind să abuzeze de ea. Neamestecul statului în economie nu înseamnă, în viziunea studenților, lipsa oricărui control social. Dimpotrivă, autonomia și libertatea de decizie presupun din partea cetățenilor "respectarea principiilor intrinseci economiei de piață", iar din partea statului să asigure "un cadru de concurență loială și stimulativă".

La nivelul eșantionului național, conceptul de "libertate economică" sintetizează următoarele elemente:

- a iniția activități cu finalitate economică/afaceri 59,5%
- a investi banii proprii în activități economice 45,5%
- a deține proprietăți 35,9%
- a beneficia de credite pentru afaceri 3,2%
- alte elemente 3,6%

Dacă vârsta subiecților nu influențează în mod semnificativ opțiunile pentru o dimensiune sau alta a libertății economice, ocupația lor evidențiază diferențe de mentalitate și de percepție.

Spre deosebire de accepțiunile asociate conceptului în literatura economică și juridică, unde accentul se pune pe **dreptul la proprietate**, subiecții investigați susțin, așadar, preeminența **inițiativei și comportamentului investițional**.

Este posibil ca subestimarea dreptului la proprietate în raport cu decizia de a iniția diverse afaceri sau de a investi banii proprii în afaceri patronate de alții, să fie expresia stadiului actual al polarizării proprietăților, implicit al neîncrederii în șansa dobândirii, pe cale legală, a unor bunuri semnificative, după cum poate însemna și descătușarea energiilor, a spiritului întreprinzător în condițiile promovării economiei concurențiale. Dar una este să gândești într-un anumit mod și alta să poți acționa în acel sens. Faptul că dintre persoanele investigate numai 9,2% au reușit să investească banii proprii în afaceri mai mici sau mai mari, este simptomatic pentru nivelul actual al veniturilor populației.

Solicitați să declare dacă au reușit să investească bani în activități cu finalitate economică, subiecții au răspuns "nu" în proporție de 90,8%.

Tabelul 5

Măsura în care subiecții au investit diverse sume de bani în activități economice

- % -

Au investit în activități economice	Total	Ocupația subiecților						
		Muncitori	Intelectuali	Funcționari	Patroni, liber întreprinzători	Pensionari	Șomeri	Casnice
DA	9.2	7.4	18.6	10.4	67.7	5.4	1.4	6.7
NU	90.8	92.6	81.4	89.6	35.3	94.6	98.6	93.3

*

Fiecare colectivitate umană, grup social, generație sau individ are o viziune axiologică proprie, în funcție de sistemul valorilor la care se raportează, din care însă nu lipsesc niciodată valorile fundamentale: libertatea, proprietatea, sănătatea, legalitatea, dreptatea, educația, munca ș.a. - exprimate la rândul lor, prin numeroase valori derivate.

În perspectiva dezvoltării umane durabile, valorile fundamentale sunt tot atâtea posibilități date individului pentru a se realiza în cursul existenței sale. Între ele, libertățile publice dețin o poziție centrală pentru că, așa cum se exprimă un filosof, libertatea nu desemnează nimic mai mult, dar nici nimic mai puțin decât existența însăși.

BIBLIOGRAFIE

- * * *Consiliul Europei și apărarea Drepturilor Omului*, București, L.A.D.O., 1994.
- * * *Constituția României*, în *Monitorul Oficial al României* nr.233 din 21 noiembrie 1991.
- Despotopoulos, Konstantinos, *Libertatea*, în *Academica*, 11 septembrie 1993, p. 24.
- * * *Drepturile omului în sistemul Națiunilor Unite*, București, Editura Europa Nova, 1993.
- Foulquié, Paul, *Vocabulaire des sciences sociales*, Paris, PUF, 1976.
- Ghimpu, Sanda (coord.), *Dicționar juridic*, București, Editura Albatros, 1985.
- Harwood, Richard, *Obiectivitatea presei*, în *Sinteza* nr.100, 1995, p. 65-67.
- Năstase, Adrian, *Drepturile omului - religia sfârșitului de secol*, București, Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1992.
- * * *Rapport mondial sur le développement humain - 1991*, Paris, P.N.U.D., 1991.
- * * *Rapport mondial sur le développement humain - 1994*, Paris, P.N.U.D., 1994.
- Sinteza*, nr.100/1994.
- Revista de bibliologie și științele informării*, nr. 1-3/1996